

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY.

szülők, kisdiednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Fazakas József.

Belmunkatársak: DR. BARTÓK ISTVÁN, BANYAI ÁRPÁD, PORTSÁK GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN,
SÓLYOM JÁNOS ÉS ZAJZON PÉNES.

Megjelenik – július és augusztus havát kivéve – havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal. – **Előfizetési ára:** egész évre 3 frt., félévre 1 frt 50 kr. – Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számítottak. – Kéziratok nem adatkak vissza.

E közlöny beltartalmát illető közlemények a szerkesztőhöz (Fapiac-tér 6-ik szám.), az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig – **MAGY KÁLMÁN**, községi iskolai igazgató, egyleti pé ztárnok czimén – a kiadó hivatalba (Feleki út 1. sz. a.) küldendők.

Elnöki megnyitó.)*

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Tanító-testületünk egyleti működésének 17-ik éve, Isten kegyelméből véget ért. Annak napjai, órái és perczei már végkép eltűntek, az örökkévalóság mélységébe merültek.

A múlt és jövő határán állunk tehát ismét, hogy számba vegyük tanító-testületünknek a múltban végzett munkálkodását s irányítsuk a jövőben ránk várakozó tendenciákat.

Tanító-testületünk egyleti működésének ezen nevezetes idő-pontján örömmel üdvözlöm azért egyesületünknek mélyen tisztelt tagjait, kik nevelés-oktatásügyünk iránt való érdeklődésből, nem tekintve időt és fáradságot ismét összegyülekeztek, hogy közgyűlésünkön való részvétük komoly és higgadt tanácskozásuk által érdekesebbé tegyék közgyűlésünket.

Éppen ily örömmel kívánom üdvözölni a kolozsalotai evangéliom szerint reformált egyházmegyének tanterületünkben levő azon hitfelekezeti tanítóit is, kiknek óhajtatását az egyházmegye figyelemre méltóan, lehetővé tette, hogy gyűlésünkön nem csak, mint vendégek, hanem már, mint rendes tagok jelenhessenek meg, hogy így karöltve, együtt munkálhassunk hazai nevelés-oktat.-ügyünknek előmozdításán.

Mélyen tisztelt közgyűlés! Nem szándékom ez alkalommal a tanító-testületeknek céljáról, munkásságáról, avagy bármely közérdekű nevelés-oktatástani tételről értekezést tartani, csak egy futó pillantással kívánok a multba visszatekinteni, hogy annak főbb mozzanatait megjelelntsem.

Mint tudjuk, tanító-testületünk egyleti működésének mozgató erői: a központi választmány, a tanító-testületi körök és a tanító-testületi „Család és Iskola“ című szakközlöny.

Hogy a múlt egyleti évben a központi választmány mennyi munkát végzett, az egyes tanító-testületi körök milyen tevékenységet fejtettek ki s a „Család és Iskola“ című szakközlönyünk mennyiben felelt meg rendeltetésének s így együttesen, mint tanító-testületünk főtenyezői mily mértékben munkáltak egyesületünk céljának megvalósításán vagy legalább annak megközelítésén, azt a központi választmánynak a közgyűlés tárgysorozata foly-

tán felolvasandó titkári jelentése híven fel fogja tüntetni. Annyi bizonyos, hogy ezen jelentés nem foglalhat magában többet, mint a mennyit a tanító-testület végzett.

A tanító-testületeknek az adminisztrációsális teendők teljesítése mellett azonban egy más és legfőbb célja az, hogy tagjai a kölcsönös érintkezés és eszmecsere útján a nevelés-oktatástan elveinek gyakorlati kivitelében, illetőleg alkalmazásában, a gyorsan haladó kor kívánalmainak minden tekintetben megfelelő önképzésben részesüljenek, hogy így aztán a gyakorlati tanítás terén, mint öntudatosan működő egyének, sikerrel munkálkodhassanak s az ide-oda kapkodástól, mely a tanítás eredményének legnagyobb hátránya, óva legyenek.

Helyesen mondja a „Család és Iskola“ című szakközlönyünk folyó évi 16. számának vezércikkében „Egy tanító“ hogy: „a tanítás módszere végetelenül tökéletesíthető s fejlődésének lépést kell tartania az emberiség fejlődésével.“ Mert a ki nem törekszik tanítási módszerét folyton tökéletesíteni, munkássága oly viszonyban fog állni az általa évenként felmutatandó tanítás eredményével, mint a czukorsüveg alapköre csücspontjával, hogy i. i. pályája kezdetén tanításának eredménye legnagyobb, de hova-tovább mind szűkebb körre szorul, míg végre csak egy pontban végződik.

Igen, mert a tanítás nem csak egyszerű mesterség, hanem mint egy nagyhirű paedagogus mondja, valódi művészet, s ki abban magát nem igyekszik folytonosan képezni, az a nevelés-oktatástan követelményeinek megfelelően nem is képes tanítani; s munkája önmagára nézve terhes és unalmas, tanítványaira nézve pedig eredménytelen. Nem lehet aztán csodálkozni, ha az önmagára nézve oly terhessé és unalmassá vált munka elől ő is szívesen menekül, — a tanítványok pedig óhajtván várják az alkalmat az iskolai mulasztásra Bizony csak a teljesen hivatásának élő tanító mondhatja el a Biblia ezen szavait: „Kedvesebb egy nap a te házában, mintsem ezer nap egyebütt“ és hogy „Az én igám terhes, de gyönyörűség.“

Hogy a multban a tanítási módszer tökéletesítése s így az önképzésre nézve is mennyire folyt be tanító-testületünk működése, arról tanuskodnak a tanítótestületi körök gyűlései s az akkor tartott nyilvános tanítások, melyek a megejtett bírálatok alapján, az egyes tantárgyaknak megfelelő módszer kívánalmait szerint eszközöltetvén, kivétel nélkül sikerülteknek ítéltettek és tanuskodik a „Család és Iskola“ című szakközlönyünk, mely az egylet tagjaiban az önmunkásságot felköltve, a köz-

*) A kolozsmegyei tanító-testület f. évi októb. 30-án tartott közgyűlésén.

hasznú ismeretek közlése mellett, több kartársunk nevét érdekes munkájának közlése által följegyezte s a mely most, éppen ezáltal teljes elismerésben részesül.

Ime, mélyen tisztelt közgyűlés, mindezekből látható, hogy tanítótestületünk a múlt egyleti évben is az adminisztrációs teendők teljesítése mellett, mind az önképzés, mind pedig a tanítási módszer tökéletesítésére nézve minden lehető alkalmat felhasználta; hogy a központi választmány teljes jó akarattal munkált, s a mit körülményei engedtek, — meg is tette, hogy tanítótestületünk eddigi tekintélye és jó hírneve fennmaradjon. S így teljes megnyugvással léphetünk át a jövőbe.

És már be is fejezhetném, mélyen tisztelt közgyűlés, beszédemet, ha a fájó részvétnak, a kegyeletnek nem kívánnék kifejezést adni.

Fájdalom, a múlt egyleti évben tanítótestületünknek két búgó munkását, közbecsülésben élt két tagját ragadta el a halál sorainkból, kik kezdet óta együtt munkáltak velünk éltök utolsó pillanatáig, s a kevesen is hívek valának mind haláláig. Mondanom is fölösleges talán, hogy ama jobb hazába költözött kartársunk egyike — a közbecsülésben megöszült Sárdi József, az unitárius egyház értelmes és búgó kántor-tanítója; a másik Czirk Albert, a városi polgári iskola szakképzett tanára és szakközölkönyünknek szerkesztője vala s mindketten méltók arra, hogy emléküket szívünkben megörökítve, kívánjuk: Békén nyugodjanak!

És szintén e hálás kegyeletnek, a mély részvétnak adhatunk kifejezést e helyen is, midőn ama nagy halottnak hazai nevelés-oktatásügyünk legfőbb tekintélyének, a nagy tudományu kultuszminiszternek dr. Trefort Ágostonnak emlék-ünnepélyére készülve, óhajtjuk, hogy emlékezete hazai nevelés-oktatásügyünk érdekében végzett alkotásaiban örökké éljen, s drága porai fölött őrkdjék a nemzet kegyelene!

Tanítótestületünk ügyeinek elintézésében egyetértést, kölcsönös szeretetet és bizalmat kívánva, a közgyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

Benedek Samu.

Emlébeszéd

Trefort Ágoston volt vallás- és közoktatási m. kir. miniszter felett.

Mondotta Kolozs megye tanítótestületének 1888. október hó 30-án tartott közgyűlése alkalmával *Dr. Lázár Gyula*, állami tanítónőképző-intézeti tanár.

A tisztelet ép úgy, mint a szeretet és hála gyakran oly kötelességeket rónak reánk, melyek elől kitérnünk nem szabad, nem lehet.

Ilyen kötelesség előtt állottam azon pillanatban, midőn Kolozs megye tanítótestületének tisztelt választmánya által felszólítottam, hogy néhai Trefort Ágoston, vallás- és közoktatási magyar kir. miniszter felett a mai közgyűlés alkalmával emlékeszédet mondjak.

S én nem haboztam ezt a megtisztelő felhívást elfogadni. bár éreztem, hogy meleg szívnél és jóakarattal egyébbel nem rendelkezem a reám bízott feladat megoldásánál; nem haboztam pedig azért, mert végtelen megnyugtató hatással volt reám a lesújtó fájdalom közepette, melybe Trefort Ágoston halála által mindnyájan sodortattunk, a gondolat, hogy a boldogult fenkölt szellemének, nemesen érző szívének ezen alkalommal is leróhatom a hála és tisztelet adóját. Mert a halál megsemmisítő tragikumában az egyedüli vigasztaló momentum: hogy azontúl is kegyelhetjük kedveseinket, jeleseinket, áldozhatunk emléküknél tiszteletünkkel és szeretetünkkel.

Trefort Ágoston egyike volt azoknak, kik kora ifjuságuk óta egy nemes és magas eszme megvalósításáért küzdenek, mely végezzéként tűnik fel lelkük láthatárán. Ifjusága hazánk politikai és társadalmi átalakulásának azon idejébe esik, midőn ragyogó szellemek mintegy vetélkedve egymással, igyekeznek a középkori, elavult Magyarországból új és modern államot alkotni. Ezen kor reform-embeireit doctrináireknek gúnyolták a rövidlátók, olyan hon- és emberboldogítóknak, kik eszméik megmértelen gazdagsága mellett — kimondhatatlan szegényeknek látszottak — kivihető, életre való dolgokban, mintha a gyakorlatot nem mindig az eszmének kellenék megelőznie. Széchenyi István, Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Eötvös József kor- és részben elvtársai voltak Trefortnak, kik éppen akkor közeledének dicsőségük délpontjához, midőn a náluk fiatalabb Trefort legelőször a nyilvánosság küzdterén megjelent honnan azóta soha sem lépett le többé egészen.

Trefort Ágoston Ádám Ignác, született Homonnán Zemplénmegyében 1817. február hó 9-én, mely napon meg is kereszteltetett Édes atya Trefort István homonnai kerületi orvos (az anyakönyvben zárjel között „felcser,” azaz tábori sebész olvasható), édes anyja Beldovics Thekla volt, keresztszülék valának Polonyi Imre. kir. sőtárnok és Pelcsárszky Zsófia. E szerint minden kétséget kizáróan be van bizonyítva, hogy kik voltak Trefort szülei, — s így elesik azon dístelen igyekezet — Trefortból regényes vagy discret származású hőst csinálni. Atya Trefort István egy katonai czimtarban, mely az insurrectió idejében kelt, még mint katonarvos — Feldscherer — van feltüntetve, ki bizonyosan a francia forradalom idejében a nagy emigráció alkalmával költözött hazánkba s egy magyar nővel lépett házasságra. Trefortban így szerencsésen egyesült a francia élénkség és sok oldalú érdeklődés, a magyar jellem megbízható állandóságával.

A kis Homonna és messze környékének ez időszereint valóságos jótékony szelleme Csáky Petronella grófnő volt, ki a Drugethek ősi várát bírta s honnan jótékonyosságával árasztá el a vidéket. Ezen nemes hölgy gyermekkel nem lévén megáldva, a vidék árváinak lön gondviselő anyjává; több mint harmincz árvát vett védő szárnyai alá, s gondoskodott azok neveltetéséről és jövőndő életpályájáról.

Úgy látszik azonban, hogy Trefort István nem volt megelégedve a szűk körrel, melynek eddig tevékenységét szentelte, avagy talán gyermekei neveltetése volt az oka, hogy már a huszas évek vége felé elhagyta Homonnát és Egerbe tette át állandó lakását. De röviddel e változás után nagy csapás érte a családot; a 30-as évek elején dúló kholera egymás után elragadta Trefort Istvánt és nejét s a két fiú Ágoston és István egyedül állottak a világban.

Ágoston még nem volt tízenöt éves atya halálakor, de az élénk eszű gyermek bizalommal nézett a világba: bizott önmagában s hitt az emberekből, s e hite számtalan csalódások dacára nem hagyta el sohasem. A fiú, kinek szellemi tekintetben gyengébb fivérérol Istvánról is gondoskodnia kellett, csakhamar belátta, hogy az apai kis örökség kezelését — biztos kezekbe kell vala letennie.

Még homonnai gyermekéveiből tudta, hogy Csáky Petronella grófnő — a coeur d'ange — soha sem hagyta el azokat, kik hozzá fordultak, s azért gyermeki nyíltsággal kereste fel egy levélben a nemes keblü hölgyet, kérvén annak védelmét és pártfogását a maga és fivére részére. S a gyermeki bizalommal előadott kérelem mé-

lyen meghatotta a grófnőt, ki készséggel fogadta védelmébe az árvákat. Így került Trefort Ágoston és öcsse István Csáky Petronella grófnő gyámsága alá, ki nem sokára felismerte védenczének ritka lelki és szellemi tulajonságait s mindent elkövetett, hogy azokat minél inkább kifejlessze.

A felvidéken ezen időben a homonnai vár mivelt-lelkű és melegen érző úrnője olyan kört alkotott maga körül, mely magában foglalta mindazt, mi gazdagságra, izlés és miveltségre igényt tartott. Itt gyülekezett össze a vidék rangi és politikai értelmessége, e körben fejlődött a fiú Trefort Ágoston ifjává, itt nyerte az első mélyebb és tartósabb benyomásokat, melyekre fogékony lelke mintegy praedestinálva látszott lenni — nem csoda, ha úgy természeti hajlamai, valamint társadalmi igényei később is ellenállhatatlanul a nagyok és előkelők társágába vonzották. Egerből, hol a gymnáziumot végezte, majd Pestről, hova jogot ment hallgatni, mindig örömmel tért be a nagyúri hajlékba, hol őt nemes védőnője a mivelt lélek melegével és rokonszenvével fogadta.

Míg ekként Ágoston minden tekintetben előnyösen és kedvezően fejlődött, addig öcsse István sok gondot adott a grófnőnek. Trefort István olyan mauvais sujet féle volt, ki a komoly munkáról s tanulásról hallani sem akart, s minthogy sehogy sem boldogultak vele, az akkori szokás szerint a katonasághoz adták, hogy valami váljék belőle. De itt sem sikerült belőle embert csinálni, s miután haza került egy szerencsétlen házassággal szaporítá azok gondját és aggodalmát, kik sorsa iránt nem lehettek közönyösekek. Az önmagával és a világgal meghasonlott szerencsétlen végre saját kezével oltotta ki életét. A könnyelmű testvér halála mély fájdalmat okozott Ágostonnak, ki gyöngéd lelkületénél fogva kettős mértékben érezte a szegény erkölcsi súlyát, melyet a könnyelmű ifjú eltévesztett élete és erőszakos halála mind azokra hozott, kik hozzá közel állottak.

Ez volt az első nagy és fájdalmas csapás szülőinek halála óta, mely az érzékeny szívű ifjut sújtá; nyomai mind végig megmaradtak lelkének titkos rejtekében, s bizonyára hozzájárult azon tartzkodáshoz és zárkózottsághoz, melylyel ifjú éveinek és családi körülményeinek emlékét őrizte s melyről később sem szeretett beszélni.

Trefort Ágoston viszonyán a grófnőhöz a szomorú családi eset mitsem változtatott, a nemes hölgy azután is meleg érdeklődéssel kísérte védenczének szellemi fejlődését és haladását. S midőn évek multával hazatérvén hosszú és tapasztalatokban gazdag külföldi útjáról, s már ismert és jó neve volt az akkori írói világban. Csáky Petronella 1848-ban Homonnán felléptette országos képviselőnek s oly rendkívüli tevékenységet fejtett ki érdekében, hogy báró Luzsénszky János, Zemplénmegye egyik legnépszerűbb vezérférfia csak csellel volt képes megválasztását keresztül vinni. S e szép, a becsülés és hála érzelme által kölcsönösen megerősített viszony zavartalanul fentartotta magát Csáky Petronella haláláig.

Jogi tanulmányainak befejezése után az alig 19 éves ifjú első külföldi útjára indult, beutazta Német- és Franciaországot és Angliát, sőt Szent-Pétervárt és Moszkvát is felkereste, mindenütt éles megfigyelő tehetsége és ritka befogadó képessége által gyarapítván ismereteinek és tapasztalatainak tárházát. Benyomásairól és tapasztalatairól rendes jegyzéket vezetett, nehogy a sokoldalú megfigyelések közepette, egyes jelentékeny benyomások elmosódjanak. Csak 1837 végén Felső-Olaszországon át tért vissza hazájába.

Mondanunk sem kell, hogy ezen utazások döntő és határozó befolyással voltak Trefort gondolkodására és meg-

győződésére. A mivelt nyugati országok látása önkéntelenül összehasonlításra vezette, hazánk viszonyaival; s mi tagadás benne, ezen összehasonlítás semmiképen sem üthetett ki Magyarországot előnyére. Az extra Hungariam elveinek nem lehetett barátja egy komolyan gondolkozni tudó hazafi sem; a régi nyűgök a megszokás következtében ugyan vesztettek keménységükből vagy ridegségükből, de azért türhetetlenek valának és sürgős orvoslást követeltek. Az igaz, hogy azon időben talán egy ember sem feküdt le éhesen az országban, mert hiszen a közmondás azt tartotta, hogy a magyar ember tulajdon zsírjában fetreng, de azért nem volt sem igazi szabadságunk, sem nemzeti miveltségünk, sem iparunk, sem kereskedelmünk, mint a nyugati népeknek. S hogy mindez Trefort éles megfigyelését nem kerülte ki, arról könnyen meggyőződhetünk, ha ezen időben irt szétszort jegyzeteit olvassuk, vagy nyilvános működését figyelemmel kísérjük. „Utazási töredékek“ czímen jelentek meg az 1837 és 1839 közt legelső nyilvános írói kísérletei a Társalkodóban és a báró Eötvös József által szerkesztett Árvizkönyvben. Már ezen első szárnypróbálgatások megismertetnek bennünket Trefort sajátos gondolkozási módjával, valamint felfogásának eredetiségével, mely minden eszményiesség mellett a gyakorlatiasságra törekszik. Sőt azt mondhatnók, hogy minden erősebb benyomást először szívvel fogadott be, s csak azután adta azt át az észnek feldolgozás végett. Ilyen volt Trefort, mint ifjú s ilyen maradt élete végeig: magas értelmisége és melegen érző szíve harmonikusan egészítették ki egymást.

Hazajövén újból a jogi tanulmányokra adta magát, hogy az ügyvédi oklevél megszerzésével a képességet is megszerezze magának a magasabb államszolgálatra. Röviddel ügyvédi szigorlata után fogalmazónak nevezteték ki az akkori királyi udvari kamarához. Azonban a chablon-szerű bureaucratikus formaszorúségek nem voltak inyére a világlátott ifjunak, ki nyugtalanul pezsgő vérével és szüntelen újabb benyomások befogadására kész lelkével egészen más hatáskör után ábrándozott; a mi persze még sok, nagyon sok ideig ábránd maradt. De szüntelen figyelemmel kíséri a kultúrélet minden nyilvánulását, eszménye már ekkor: miveltség és anyagi jólét volt, melyért tevékeny lelke sohasem szünet meg buzogni. Egyedüli forró óhajta volt: Magyarországot miveltnek és öntevékenysége által gazdagnak látni.

Csak hogy Trefort nem állapodott meg a pusztán szó-nál, sokoldalúsága és heves tettvágya bámulatra méltó, mondhatnók tüneményszerű jelenségeket hoz napvilágra. Alig husz éves korában ellátogat Oroszországba, mely akkor az általános tájékozatlanság folytán még valóságos terra incognita volt. Melyről az emberek semmit vagy legalább nagyon keveset tudtak s azért olesó gúnynyal és megvetéssel emlegették: „En ezen országot s politikáját történelmi szempontból tekintvén s azt tartván, hogy a vélemények útvesztőjéből a színhely ismerete ki fog segíteni; elhatároztam, hogy oda rándulok“, mondá; s mennyi méltányosság és elfogulatlanság rejlik e néhány szóban! Majd a Társalkodó 1838. december 22-diki számában felszólal „Egy Pesten alapítandó művészeti egyesület ügyében“; s néhány héttel később már a tervezett egyesület alapszabályaival is elkészül. Ezen alkalommal bizalmas érintkezésbe jó gróf Desseffy Auréllal, báró Eötvös Józseffel, későbbi sógorával és benső kebelbarátjával, báró Jósika Miklóssal és Lukács Mórlicczal. . . .

Nemsokára a Szalay László szerkesztésében megjelenő Themis jogtudományi szakközlönyben a zsidók fakultatív emancipációja mellett emel szót; s minthogy ezen folyóirat a közönség részvétlensége folytán megszűnik,

miután épen három száma látott napvilágot, Trefort br. Eötvös Józseffel és Lukács Móriczzal megalapítja az első tudományos magyar folyóiratot a Budapesti Szemlé, mely azonban hasonló okokból mint a Themis csakhamar befejezi nem díctelen pályáját, hogy egy későbbi időben és szerencsésebb körülmények között újra feltámadjon! A Budapesti Szemlében jelent meg Trefortnak „Az anyagi érdekekről s a Bírhatási jogról Magyarországon” című értekezése.

De ennyi tevékenység s majdnem ugyanannyi csalódás sem merítette ki Trefort erejét, nem lohasztá le bámulatraméltó buzgóságát. A magyar nép közönye legéletbevágóbb napi kérdésekkel szemben nem fosztá meg a mivelődés és vagyonosodás lelkes apostolát azon reménytől, miszerint jöni fog, ha jöni kell, egy jobb idő, melynek képviselői kevesebb közönnyel és több életrealitással világosabban fognak látni a jövőbe.

Alighogy a Themis és a Budapesti Szemle csendesen az örök feledésbe süllyednek, a nélkül, hogy az érdekelt nemzedék hiányukat észrevette volna, Trefort Széchenyi István buzdítására élénk érdeklődésének egész hevével, a nemzetgazdaság terére viszi át egész tevékenységét. Minden iránt érdeklődik, mindenhez hozzáfog, mi a nemzetet közelebb viheti a két fontos végeczél: a mivelődés és vagyonosodás felé, a haladás a jelszó, mely minden gondolatának, minden cselekedetének irányt szab és célt jelöl; s midőn a feudális intézmények tarthatatlansága napról-napra kétségtelemébbé vált, Trefort ott küzd br. Eötvös József és Szalay László oldala mellett: a nép felszabadításáért a méltatlan járom alól.

A nemzetgazdaság tanulmányozása mellett időt szakít magának a politikai és történelemtudományok mivélésére is. A Társalkodóban közlé teszi következő tanulmányát: „Elmékedések a történettudományokról s Thierry Ágostonról” s neve már oly tiszteltté, oly ismertté lön, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Trefort Ágostont 1841. deczemberi ülésében levelező-tagjának megválasztja s az alig 23 éves akadémikus „A nemzeti gazdaságnak rendszerei” című értekezéssel foglalja el székét.

De Trefortnak több, nagyobb tér kellett, hogy sokoldalú ismereteit és rendkívüli tevékenységét kellően érvényesíthesse. Már 1840 óta rendszeres munkatársa volt a Kossuth által szerkesztett Pesti Hirlapnak, melybe sűrűn dolgozott s melyben „Pillantások az angol alkotmány kifejlésének történelmére” című alapos tanulmánya megjelent. Ezen dolgozat egyébként csak bevezetése akart lenni egy nagyobb önálló munkának Anglia történelméből, melynek megírását már ezen időben komolyan tervezte. Ugyancsak a Pesti Hirlapban jelentek meg számos dolgozatai a vám- és bankügyről, az iparszabadságról és Chevalier első nemzetgazdasági művéről írt cikkei, melyek mind kiterjedt olvasottsága és sokoldalú alapossága mellett szólottak. S midőn Kossuth 1842 végén a szerkesztéstől visszalépett s azt Szalay László vette kezébe: Trefort Eötvössel és Lukácssal szövetkezve támogatta a kitűnő lapot, melynek munkatársai közé akkor lépett a fiatal és szép tehetségű Csengery Antal. Ugyanazon időben Zolyom városa követének választá Trefortot, mintegy önmagát tisztelvén meg e választás által.

Érdekes az 1843. évből a „Croquis aus Ungarn” című s azon időben sokat olvasott német munka szerzőjének feljegyzése Trefortról. Szerző ekképen emlékszik meg a fiatal íróról és akadémikusról: „Trefort Ágoston kitűnő nemzetgazda, ki ezen ágában a tudományak máris sokat tett, mi tehetségéről és teljes szakavatottságáról tanuskodik. Trefort jelenleg egy magyar nemzet-

gazdaságtani munkán dolgozik, mely bizonyára kitűnő leend, minthogy ismeretei elegendő kezességet nyújtanak arra nézve, hogy ebbeli sejtelmünket, mint bizonyosságot kimondhassuk. Báresak e munka mielőbb megjelenék!”

Egy évvel később, 1844-ben a „Neue Croquis aus Ungarn” ekképen szól Trefortról a követről: „A magyar országgyűlésen e fiatal ember az egyedüli — der einzige — ki legtöbb ismerettel bír a politikai gazdaság terén. Valóságos öntefeláldozással s nemével a fanatismusnak adta magát ezen tudomány különböző elméleteinek tanulmányozására — mintegy méh — mindenütt csak az édeset keresvén. Politikai kérdésekben Frondeur — túlzó — gazdaságiakban ellenben a meggyőződés híve. Trefort csak később fogja hasznosságát, valamint szép tehetségeit érvényesíteni, valóban szép jövő várakozik reá! Egy öreg kisasszony sokáig uzsorásnak gondolá Trefortot, mert sokat írt a bankokról.” S valóban Trefortnak sokáig kelle várakoznia, míg „hasznosságát és szép tehetségeit” érvényesíthette!

Szalay László, br. Eötvös József, Lukács Móricz és Trefort Ágoston nagy reformtervekkel indították meg a „Pesti Hirlap” 1843. évi folyamát, mi annál nehezebb feladat volt, minthogy a lapot a legnépszerűbb szerkesztőtől vették át, ki valaha Magyarországon újságot szerkesztett. De a sokat gúnyolt doctrinairek feladatuk magaslátán állottak, fennen és meggyőző eréllyel hirdették azon élveket, „melyek a politikai tudományok által igaznak talált rendszer alapján új Magyarországot” voltak hivatva alkotni. „Két célért fáradozott ezen fenkölt lelkű csoport,” mondja egy jelesünk „politikai és társadalmi újjáalakulásért.” . . . Magyarországból államot kelle teremteni; az államot az államban, a municipiális külön szerkezetet módosítani és pedig a kor megváltozott körülményei szerint a képviselői és felelősségi elv alapján. S valóban a doctrinairek nem csekély érdemet vívtak ki maguknak az 1848-iki nagy átalakulások körül, melyeknek fáradozatlan, buzgó előharcosai valának, kiket a nép nem tapsolt meg ugyan nyilvánosan, de kik teljes tudatában nehéz kötelmeiknek, állották meg helyüket.

A „Pesti Hirlap” 1843—1846-ig terjedő évfolyamaiban sűrűn találkozunk Trefort nevével. Majd nemzetgazdaságról értekeznek, majd ismét szépirodalmi és napi kérdések felett vitatkozik. „Az ősiség” című műve, mely egy épen napirenden levő tárggyal foglalkozik, érdekes polemikába kaveri őt a conservatív-párt vezérével, kiknek hivatalos közlönye a gróf Dessewffy Emil „Budapesti Híradó-ja” volt, majd a Kossuth alkotta Védegylet mellett szólal fel, melyet Deák is pártolt, de Széchenyi élesen elítélt. Azonban bármiről írt vagy értekezett Trefort, kedvencz tere mégis mindig a történelmi irodalom maradt, melyhez úgy sajátos egyénisége, mint receptív természete leginkább vonzották. Trefort formaéke nem volt oly kifogástalan, hogy irodalmi alkotásait remekeknek nevezhetnék, ő inkább az eszmék embere volt, de ez egészen és teljesen mint kevés más halandó. Esméit többnyire olvasás vagy társalgás közben kapta, azokat gyorsan állandósította, s a nélkül, hogy sorsukkal mindig törődött volna, átment egy más eszmére, mely épen figyelmét megragadta és lekötötte. Innen van azon meglepő gyorsaság és élénkség, melylyel társalgás közben egyik tárggyról a másikra átszökött s mi által környezetét nem ritkán zavarba ejté, mely nem tudta őt gondolat-menetében hasonló gyorsasággal követni. Csakhogy ezen rendkívüli élénkségen volt valami megkapó, lekötő; szellemének varázsa áthatott azokra, kik vele érintkeztek, nehéz volt őt nem követni, még nehezebb eszméinek valódiságában kételkedni, de lehetetlen volt,

meggyőződésének bensőségétől és szívének nemes emberi melegétől, a csodálatot megtagadni. Encyklopaedikus ismeretei a szüntelen tanulás és olvasás következtében mindig tágabb kört vontak; mert alig volt valaha ember, ki annyit olvasott volna, mint Trefort. De nem mindenki tud olvasni, ki sokat olvas. Trefort az olvasásban valódi művész volt. Míg az idegen szerző művének szellemébe behatolt, egyúttal a maga eszméit és gondolatait hozta az olvasottakkal szerves vonatkozásba.

Régi kedvencz tervét, az angol alkotmány történetének megírását újból napirendre tűzte s minthogy roppant anyaggal rendelkezett, 1848-ban a mű első kötetével teljesen elkészült. De a most közbejött események nem kedveztek a békés munkának, sőt megsemmisítették a nagy szorgalommal egybegyűjtött anyagot és a kész munkát is. Windischgraetz herezeg a fővárost bombáztatta, mely alkalommal Trefort gazdag könyvtára, anyaggyűjteménye és kész művei mind odavesztek a lángokba, az Al-Dunasonon lévő Wodiáner házban.

E közben a magyar nemzet elérkezett történelmének legnevezetesebb, de egyszersmind legnehezebb fordulópontjához. Az első felelős magyar miniszterium megalakult. Trefort mint államtitkár a kereskedelmi miniszteriumba hivatott, hol Klauzál Gábor mellett résztvett a miniszterium minden nevezetesebb munkálkodásában; egy időben a Pest-Lipótváros polgárai által az első nemzetgyűlésbe is beválasztatott; s így ugyanazt a kerületet képviselte, melynek bizalmával 40 év múlva újlag kitüntetett. Azonban az események nem úgy fejlődének, a mint azt Trefort és elvtársai óhajtották. Az első felelős miniszterium visszalépett és a második nem tudott megalakulni; Trefort ugyan még egy ideig tovább vezette az ügyeket, de nehogy önmagával és egész múltjával megalapozásba jöjjön, minthogy a forradalmat miúdig és minden alakban szerencsétlenségnek tartá, végre lemondott állásáról s családjával együtt külföldre ment, honnan csak 1850 őszen tért ismét haza. A szabadságharcz mozgalmas majd végzetes idejét sógora báró Eötvös József társaságában, majd Salzburgban, majd Münchenben, a nyarat pedig a starnbergi tó partján tölté el. Münchenben br. Eötvös Józseffel együtt szorgalmas látogatója volt a jól berendezett és mindenki számára könnyen hozzáférhető udvari könyvtárnak.

Még mielőtt a mozgalmas 48-as napok bekövetkeztek volna, Trefort 1847 márczius 14. nől vette a magas műveltségű s a fiatalság gazdag bájában ragyogó Rosty Ilonát, br. Eötvös József nejének fiatalabb nővérét; miáltal az amúgy is bizalmas baráti viszony a két jeles férfiú közt még szorosabbra fűződött. Nejével 1849 és 50-ben hosszabb utazásokat tett Schveiczbán, Német- és Franciaországban; s azután a Rajnán lefelé Hollandba és Belgiumba. Strassburgban a pompás Münster bámulatóba elmerülve, a fiatal hölgy, ki nemsokára harmadszor leendett anyává, így szól: „Ha fiam lesz Ervinnek fogom nevezni“ vonatkozással a remek épület hírneves építőjére Ervin von Steinbach-ra.

A szabadságharcz lezajlott; a magyar nemzet geniusza gyászba borult, hazánkban idegen törvények szerint idegenek parancsoltak; a szabadság harsonáját, mely még röviddel előbb antik tettekkel lelkesíté a haza bátor harczoait síri csend váltotta fel. . . de e sir felett virasztott a jog és szabadság nemtője, hogy a földrepiort nemzetet egykor újra feltámaszssa. A tetszhalál szomorú ideje volt ez, melyben jeleseink félrevonulva, de azért résen állva figyeltek az idők jeleire, hogy alkalmas pillanatban ismét a sorompókba lépjenek.

Trefort ezen időt Békésmegyében Csaba-Csüdüdön töl-

té, neje birtokán, viruló, serdülő és szaporódo gyermekei közt, kiknek gondos nevelése mellett azonban megszokott erélylyel tanult, gondolkozott, dolgozott és várt; mert ez volt azon idők politikai jelszava. Főképen történelmi és nemzetgazdasági tanulmányokkal foglalkozott. De azért nem zárkozott el duzzogó remete módjára a külvilágtól. Az ő indítványára és fáradozásai folytán jött létre a békésmegyei gazdasági egyesület és vált fontos kulturális tényezőjévé a délibabos és mi ennél sokkal többet ér, a kitünő termőfölddel dícekedő Alföldnek. Majd a Kőrös-Berettyó szabályozási társulat élén találjuk Trefortot, mindenütt szóval és tettel buzdítva tevékenységre, összerátásra és főleg kitartásra — miben legkevésbé bővelkedék minden időben. A híres csáki vadászatok alkalmával mindig nagy sürgés-forgás költözött a különben csendes csaba-csüdi Tusculumba, hová ekkor sokan beszállottak régi és újabb ismerősök. Megható családi kép tárult itt fel az idegen előtt, mely nemes egyszerűségével feledhetetlen benyomást tett. A hatvanas évek dereka felé volt, a politikai láthatáron mindinkább oszladozni kezdének a fellegek, a nemzet ébredése már közel volt.

Egy szép őszi napon báró Wenckheim Józival, egykori kedves növendékemmel lóháton, csak egy lóvasztól kísérve tettük meg a jókora útát Kőrös-Ladánytól — Csaba-Csüdüdig. Megérkezvén szíves és kedves fogadtatásra találtunk, s míg Wenckheim Józsi Trefort Ervinnel az istállók látogatására indult — mi elmaradhatatlan úri gyengeségnek tekinthető, — addig engem Trefort élénk beszélgetés közt dolgozó-szobájába vezetett. Épen nyitva feküdt egy kis asztalon Macaulay egyik kötete, s a nélkül, hogy abba betekintést engedett volna tennem, megszokott hévvel kezdé magyarázni, hogy Macaulayt minden művelt embernek kívülről kellene tudnia, mert a mit ír, az nem csupán történet, hanem philosphia és olyan tanulmány, mely rendkívüli nagy oktató hatással bír. Majd az idegen világnyelvek szükségességét hangoztatta, kivált a francia és angol nyelvek tanulását, a németet amúgyis minden embernek értenie kell úgymond, minthogy nélküle ez idő szerint még idehaza sem lehetünk el; „Nyelveket kell tanulni és utazni kell menni — ez az igazi iskola“ végzé, azaz dehogó végzé, csak egy új tárgyra tért át, melyet ép oly vonzóvá tudott tenni a közvetlenség által, melylyel előadá. Nem jutott sok időm a szó-láshoz, nem is óhajtottam, több élvezetet és gyönyört s nagyobb hasznót nyújtott nekem e pillanatban a hallgatás.

Egy kedves serdülő leányka lépett e közben a szobába s kimondhatatlan keccsel símulván atyjához, — ki gyöngéden símogató meg a gyermek homlokát — asztalhoz hívtott bennünket. A nem nagyon tágas ebédli izléses csinnal, de egyszerűen volt berendezve. Trefort neje a nemes szívjóság, nyájas szelidség és magas értelmiség jellegét viselé egész megjelenésén. Élénken, de kissé halkán beszélt, Schveicz s a Rajnavidek elragadó szépségeiről; majd a tarka életről a tengeri fürdőkben; azután a virágokról, gyermekeiről és azok hajlamairól, miközben büszkén pihenteté szelid tekintetét Ervin fián és Ágnes leányán.

Alig egy évvel később ismét találkoztam Treforttal Gyulán. Épen megyei gyűlés volt, melyen a leglovagiasabb magyar főúr báró Wenckheim Béla mint főispán elnökölt. A zajos gyűlést a szokásos főispáni ebéd követte a Wenckheimok diszes és tágas gyulai kastélyában. A terem zsúfolásig megtelt falusi és városi emberekkel, kik mind hivatalosak voltak a lakomára. Épen mikor helyét mindenki elfoglalni igyekezett — megpillant Trefort — s nyájas szíveséggel hív meg vele együtt az asztal végén helyet foglalni; — „itt zavartalanabban lehet beszélni“

mondá, s valószínűleg azért, hogy még kevésbé zavartatassunk — a conversatiót német nyelven vezette be, melynél azután mindvégig megmaradtunk. Ismét alkalmam nyílt Trefort bámulatraméltó sokoldalúságában, kifogyhatatlan eszmegazdagságában gyönyörködni, sans gene, s mintha egyedül lettünk volna fejtegette a legégetőbb kulturális kérdéseket; itt-ott élesen kifakadván fajunk hagyományos „Hej, ráérünk erre még“ féle kedvelt altató-szerére. Többek közt elbeszélé, hogy utolsó utazása alkalmával Skótországnban meglátogatta a tengeremelléki régi egyetemi várost St.-Andrewst is, hol nem csekély meglepetésére arról értesült, hogy még az erdélyi fejedelmek egyike alapítványt tett két magyar ifjú számára, ki ezen egyetemet látogatná. Minthogy azonban magyar tanuló soha oda nem vetődött, s az alapítvány időközben nagyon felszaporodott, az egyetemi tanács épen akkoriban oly kéréssel fordult a parlamenthez, hogy engedtetnék meg a holt tőkének másfelé fordítása. „Ilyenek vagyunk mi magyarok“ végzé, „panaszkodunk, hogy a sült galamb nem repül a számba; azt pedig, mivel birunk nem becsüljük meg s nem tudunk belőle jövedelmező tőkét csinálni.“

Alig, hogy az ország önkormányzati joga visszaállítottat, Békésmegye Trefortot első alispánjának választá, így akaráván leróni tartozását azon férfiú iránt, ki egy maga többet tett megyéjének közgazdasági érdekében, mint a többiek összeféve. Majdnem egy időben a gyomai kerület által képviselőnek választatván, Trefort a fővárosba költözött, hol azóta rövid megszakítással állandóan lakott. Hogy politikai meggyőződése, valamint egész múltja Trefortot a Deákpárt elválaszthatatlan hívévé tette, az senkit sem lephet meg, a liberalismus, a valódi szabadelvűség talán soha senkiben nem lelte jellemzőbb, praegnansabb kifejezését, mint Trefort politikai egyéniségében.

Most következett tíz évi fáradhatatlan törvényhozói működése, mely időben felváltva Orosháza és Pápa, majd Sopron és Pozsony s végre a budapesti IV-ik kerület képviselőjeként ült a parlamentben. Tevékenysége nem ismert sem akadályt, sem határt; s míg társadalmi téren sem szünetelt, — létrehozta a nemzetgazdasági tekintetben oly nagy fontosságú Alföld-Fiumei vasutat, melynek eredeti eszméje és megvalósítása majdnem kizárólagosan Trefort érdeme. A hitel és kereskedelem, az ipar és egyesületi érdekek mindig lelkes szószólóra és fáradhatatlan munkásra találtak benne, ki nem elégedett meg az eszmével, hanem mindig a gyakorlatiasságra bízditott szóval és példával . . . S most hosszú és viszontagságokban gazdag harmincz évi nyilvános tevékenység után, Trefort végre eljutott odáig, hogy „hasznosságát és szép tehetségeit“ hazája szolgálatában értékesíthesse, melyről ama német Croquis szerzője 1844-ben megemlékezett. Az 1872. szeptember 4-én Pauler Tivadar kezéből átvette a vallás- és közoktatási miniszterium vezetését, melyet magyarázható gyöngédségből közvetlen benső kebelbarátja és rokona b. Eötvös József halála után átvenni vonakodott; s ezzel egyszersmind kezdetét veszi életének legnagyobb és legnevezetesebb, de egyszersmind sikerben és dicsőségben leggazdagabb befejező szakasza. Minden, mit a multban létrehozott, elenyészik azon valóban nagy és meglepő alkotása mellett, melyeket mint miniszter, mint a korona és felség meghitt bizalmasa, mint a kormány díszé és tudomány tekintetében kimagasló képviselője megvalósított kifogyhatatlan munkaerővel és ügyszeretettel, lankadatlan odaadással és áldozatkészséggel ifjú hűvel és alapos szakismerettel.

Valóban, korunk ifjúsága nem emelhetne elhunyt jelesünknek szebb és méltóbb emléket, mint ha, őt esz-

ményének választván, nyomdokait követné: kitartó munkában, nemes önzetlenségben. ha úgy érezne és munkálkodnék egész életén keresztül, mint Trefort Ágoston, ki nek emléke élni fog Magyarországn kulturáltörténetében s a magyar nép szívében mindaddig: míg, ész és szív, munka és becsület értékkel fognak bírni.

Trefort Ágoston tizenhat évig viselé a vallás- és közoktatási miniszterség felelősségteljes és nehéz tisztét, működése, alkotásainak és érdemeinek felsorolása és megörökítése a történelem feladata. leend. Mindnyájan tanúi valánk annak, hogy miként tölté be Trefort nehéz tisztét, — nem vethetjük tekintetünket sehová, honnan az elköltözött munkás szelleme nem köszöntene felénk. Az írás és olvasás mysteriumaitól kezdve egész a befejezett tudományosság koronájáig mindenütt érezzük alkotó ihletét. A népnevelés benne ünnepl legnagyobb apostolat, a középtanodákat ő emelé ki azon korhadtt, elhanyagolt és fegyelmezetlen állapotból, melybe az idő és kedvezőtlen körülmények kárhoztatták, a régi, avult szervezetével czélszerűtlen egyetem reformja s ujjaalkotása Trefort műve, ki pompás palotákat emelt a tudománynak; s ki a Királyhágón túli hazában a Ferencz József tudományegyetem berendezésével is megörökítette nevét.

A növevelésnek hazánkban Trefort adta meg az első határozott irányt, a felsőbb leányiskolák pedig speciális alkotásai; a nőnek hivatottságát a tanítói pályára senkisémmé méltányolta inkább, mint Trefort Ágoston. A képző intézetek kulturális fontosságát pedig nem egy alkalommal hangsúlyozta magában a parlamentben. A polgári iskolák hivatottsága iránt táplált meggyőződését végre semmiféle ellenvetés sem volt képes megingatni, bármennyi ostromnak volt is e téren kitéve.

De ezzel sem elégedett meg Trefort, s míg egy harmadik egyetem felállításának eszméje foglalkoztatta, — nyert időt arra is, hogy a festészeti mesteriskolának sokáig pusztá eszméjét a legteljesebb mértékben megvalósítsa; a képzőművészeteknek pedig általában biztos jövőt alkosson, — hogy az ipar és kereskedelem számára új és megfelelő tanintézeteket alkosson; melyekben a reális ismeretek mellett a kedély és nemesebb szellemi igények is kielégítést nyerjenek, mint a melyek nélkül semmi szép és eszményi iránt érzék nem támadhat lelkünkben.

S hogy semmi sem hiányozzék: Trefortban a közoktatási miniszter mellett, a vallási miniszter sem szorult a tétlenség háttérébe; egyenlő gondot fordított a felekezetek jogos és külön igényeinek teljesítésére, s méltányossága és rendíthetetlen igazságszeretete mellett bizonyít, hogy daczára szigorú katolikus meggyőződésének, egy felekezet sem emelheti ellene az elfogultság vagy előítélet vádját komolyan. Bár a radikális reformoknak e téren sem volt barátja, sőt a polgári házasság eszméjét elvi meggyőződésből nem pártolta, azért távol állott mindentől, a mi a zelotismusra vallott volna. A meddő kulturharez helyett inkább a mellett fáradozott, hogy az alsó papság sorsán javítson, s azért a kongruakérdést is napirendre tűzte.

Trefort egész hosszú, nyilvános pályáján liberalis volt a szó legjobb jelentményében, nem volt soha barátja a radikális eszközöknek a politikában, melyek nézete szerint mindig az erőszakra vezetnek végeredményükben. A forradalmat a legnagyobb szerencsétlenségnek tekintette, melyet még a legitimitás sem volt képes szemében enyhíteni. Nem szerette a harczt a rend érdekében, mely iránt erősen kifejtett érzékkel bírt; s azért, mint miniszter is került minden élesebb összeütközést; ámbár az állam fensőségi jogait sohasem engedte megsérteni.

Legnagyobb volt Trefort, mint szervező és kormányzó, mint miniszter kifogástalan tapintattal vezette sokáig és sokszoros érdekekkel érintkező hivatalát s nemcsak pártbíveinek, hanem politikai ellenfeleinek tiszteletét és becsülését is kivívta magának.

Trefort nem áll egészen ily magasan mint író és szónok, nem rendelkezett a szónak két legfontosabb és nélkülözhetetlen kellékével, a lelki nyugalommal és az önuralom eszközével. A nyelvet pusztá gépezetnek tekintette, melynek művészetével kevesett törődött; s mint-hogy a phrasisnak és szóvirágnak nem volt barátja; sohasem kísértette meg hallgatóit a szó behizelgő varázsával nyerni meg eszméinek. Majdnem minden világnyelvnek teljes birtokában — egyikre sem fordított nagyobb gondot, s mindeniket csak pusztá eszköznek tekintette. Gondolatai oly gyorsan követték és váltották fel egymást, hogy alig maradt ideje azokat tisztességes öltözékbe bújtatni. Mindazonáltal szellemes ötletei s a benső hév, melylyel szólni szokott, okozták, hogy mindenki szívesen meghallgatta. Mint író majdnem hasonló fogatkozásokban szenved. Számos kötetre menő „Tanulmányai“, „Beszédei“, „Kisebb iratai“, „Emlékbeszédei“ és „Levelei“ felettén élvezetes és tanulságos olvasmányt nyújtanak, de előadásának szakgattossága és mondat-szerkezetének végtelen egyszerűsége okozza, hogy irodalmi érték tekintetében művei nem állanak ott, hol tartalmuk gazdagságánál fogva állaniok kellene. Az Akadémiában mondott emlékbeszédei kétségkívül alaki tekintetben is a legjobbak közé tartoznak. Trefort Ágoston volt az u. n. Essay (tanulmány) irodalom egyik legelső és legszerencsésebb művelője hazánkban.

Mit Trefortról mondtunk mint íróról, szónokról és miniszterről, — olyan volt ő mint ember is. Mindig és mindenben a benyomások embere, — szíve ép oly nevezetes szerepet játszott egész életében, mint magas és ritka értelmisége. Talán nem is mondok valótlan-ságot vagy túlzást, midőn azt állítjuk, hogy Trefort nem is tudott szíve nélkül gondolkozni. Mert csak így magyarázhatjuk meg azon végtelen jóságot, kimeríthetetlen bőkezűséget, melylyel mindenki iránt viseltetett, kiről tudta, hogy nagy bánatok és szenvedések érték. Ilyenkor jósága és adakozása nem ismert határokat, mit elég gyakran tulajdon kárára keble tapasztalnia.

S a gondviselés, mely oly kiszámíthatatlan nyilvánvalóságában, a legjobb és legnemesebb embert súlyos csapásokkal látogatta meg. Élte delében költözik el oldala mellől, a legjobb nő és anya, gyászban hagyván vissza a viruló gyermekserget s a leghűbb társától megfosztott férjét . . . Majd élte büszkeségét egyetlen fiát ragadja ki a halál az élők sorából, ifjúsága virágában, midőn szembeállva az ellenséggel a koronás király szózatára fegyvert ragad . . . Nemsokára kedvenc leányának férjét látja sírba szállani, s míg maga a vigaszra szorúl — önmagát és özvegy leányát kell vigasztalnia . . . S még ezzel sem volt vége a megpróbáltatásoknak; a halál egy újabb áldozatot követelt — s elvette, még mielőtt a fiatal virágot letépte volna . . .

S hogy ennyi csapás alatt össze nem rokadott, — a vallásos megadásnak, a szünetet nem ismerő munkának és a szeretetnek köszönhető, mely egész lényét elöltöztette; e három tartotta fenn a végtelen fájdalom köztette; e három jelzi áldásos, munkás életét: maradjon fenn emléke minden időkre! . . .

A kötelességérzetről.

(Vége.)

2. Ellenőrzés, vagy a kötelességek elvégzettetése.

Az önálló munkásság ellenőrzése egy külön részét képezi a kötelességérzet nevelésének. E tekintetben szükségesnek tartom, hogy a kiadott dolgot minden egyes eseténél okvetlenül vegyük számba s jó, ha a tanító pedans pontossággal jár el. Igaz, hogy sok fegyelmézést von maga után e rendtartás, mégis meg kell tennünk. Ha a tanító nem győződik meg minden egyes feladat elvégzéséről, a hanyagság a gyerekekben úgy megmarad, mint volt, ha pedig állandóan számba veszi, a hanyag belátja, miszerint dolgoznia kell, különben a tanító észreveszi hanyagságát, a munkás gyermeknek pedig becsvágya ki lesz elégitve, mert munkájával beszámolhatott. Tapasztalatból tudhatjuk, miszerint a kötelességérző gyermeknek nagyon jól esik, ha munkáját megtekinti, figyelmére s esetleg elismerésére méltatja a tanító. Hogy a mulasztás egyáltalán ne legyen elítélhető, czélszerű eszköznek tartom azt is, bár kissé erőszakos, hogy minden egyes gyerek, a ki dolgát elmúlasztotta, ő maga tegyen okvetlenül jelentést arról a tanító előtt. En ezt alkalmaztam tanítványaimnál, a kik felnöttebbek és szakrendszer szerint taníttatnak. Azt tapasztaltam, hogy nagyon sokat kell fegyelmézniem ily eljárással. A tanév elején, szünidők után az osztálynak fele részénél is több jelentkezik hanyagság miatt. Végre az állandó ellenőrzés folytán annyi eredményt mégis elértem, hogy a hanyagok közül többen hozzáfogtak a munkához, s bár minden dolgukon meglátszott, hogy nem rokonszenveznek vele, de legalább valamit föl mutatnak. Van egy pár olyan, a ki két-három napig igyekszik egy kicsit, azután egy hétig újból hanyag, sőt olyan is van, bár nagyon kevés, a kitől még egy alkalommal sem sikerült megnyugtató jelentést kapnom és azt hiszem, hogy ezek örök életükre restek is maradnak. A fölhagyott dolgot, ha szükség, fegyelmézés által is végeztessük el azzal, a ki azt elmúlasztotta. E tekintetben egy feladatot sem lehet kicsinyleni. Ha elfogadható okkal igazolja a gyerek a mulasztást, még akkor is jó utána pótoltatni elmaradott munkáit, de ha a mulasztás oka hanyagság, akkor minden fegyelmi eszköz felhasználásával okvetlenül el kell végeztetni a feladatot, mert csak így győződik meg a gyerek arról, hogy a kötelesség alól kibújni nem lehet.

A feladatok számbavételénél nevezetes szerepe lesz a feledékenységnek. Gyakran tényleg okát képezi a mulasztásnak, sokszor pedig csak mentő okúl használja a gyermek. A feledékenység az emlékezet gyengeségéből származván, hajlandóságunk van azt igazoló okúl elfogadni, pedig nem cselekszünk mindig helyesen. Sokszor a feledékenység csupán rossz szokásból származik, melyet le is lehet szokni, s ilyenkor ne fogadjuk el mentségnek. Mikor hazudja a feledékenységet a gyerek, kétszeres büntetést érdemel. Különben az életben sem ismerik el a feledékenységet igazolásúl, ha pl. a kocsis égve felejtí a gyertyát az istállóban és meggyúl, épen úgy elég, mint-ha szándékosan gyújtotta volna meg és az okozott kárért azért felelős lesz. Ajánlom tehát, hogy a feledékenységet mint a mulasztás mentségét, csak szigorú kritika után fogadjuk el.

3. Fegyelmzés. A kötelességérzet kiképzésére elhatározó hofolyást gyakorol a czélszerű fegyelmzés. Már említettem, hogy igen sokat kell fegyelmézni, ha a gyermekeknek iskolán kívül is dolgot adunk és azt pontosan felülvizsgáljuk. De ezt a dolog természete hozza

magával, a miért sok dolgot ad, azért nem lehet melőznünk. Különböztetve is azt hiszem, hogy ha a gyermeket iskoláztatásától kezdve mindig kitartóan szoktatjuk a rendes munkához és küzdünk állandóan a hanyagság ellen, a kezdő évek után már nem lesz sok bajunk vele.

Első fegyelmi eszköznek tekintem azt, hogy a kötelességérző és hanyag gyermek között különbséget teszünk az iskolában, s a rendesnek szóval is elismerést nyújtunk. Az emberi természet tulajdonsága, hogy a kötelességszerűen teljesített munka után, ha talán nem is illetné jutalom, mégis jól esik az elismerés, a gyermeknek pedig éppen szükséges biztosítás, búzítás czéljából. Azért jól teszi a tanító, hogy a mikor a hanyagot megérdemelt módon bünteti, a rendes gyermeket elismerésben részesíti.

A kötelességmúlasztó gyerek fegyelmezése előtt okvetlenül tekintetbe veendő a múlasztás oka. Erre nézve nem leendő irányadó mindig a gyermek vallomása, mert az hanyagságát rendesen ál-indokkal védi. Ha a múlasztás feledékenységből történt, akkor is fegyelmezzünk, bár enyhébben, de legszigorúbban járjunk el akkor, mikor hanyagság fordul elő. Az elfogadható indokok közé tartozik az is, ha a rábizott munka erejét felülmulasztá, csak-hogy ilyen dolgot egyáltalán nem kell adni, mert a tanítónak árt.

Jó, ha a tanító tudomást szerez arról is, miként teljesíti a gyerek otthoni kötelességeit s ha hanyagságról panaszkodnak a szülők, s ő tudomására jut, ne zárkózzék el a tanító előle azon czímen, hogy a családban elkövetett hibát fegyelmezzék otthon, hanem az iskolában is utasítsa rendre, sőt szigorúbban is fegyelmezzék a rest gyermeket, ha szükség kívánja. Az illetlenségért, káromkodásért stb. akkor is meg kell büntetnünk a gyer-

meket, ha nem az iskolában hibáztak, tégyük ezt a hanyagsággal is. A kötelességérzet éppen úgy jó erkölcsi tulajdonsága az embernek, mint a becsületesség, szemreméret, vallásosság stb. Nagyon természetes tehát, miszerint a hanyagságot erkölcsi hibának kell tekintenünk s kiirtása végett éppen azon eszközöket kell alkalmaznunk, melyeket más erkölcsi hibák ellen használunk. Nem tartom szükségesnek, hogy itt az erkölcsi nevelésre vonatkozó fegyelmezés eszközeit és alkalmazását tárgyaljam, csupán azt kívánom hangsúlyozni, hogy az általános elveket, mint pl. igazságosság, szigor, javító czél stb. ez érzelmeire vonatkozó fegyelmezésünknel is tartassuk figyelmünkben.

Gyakran a hanyag gyermekek miatt egy-egy tárgyunkban fennakadtunk s meg is állapodunk addig, míg a hanyagok is valamennyire utólerik a rendeseket. Módszer tekintetében helyes lehet ez, de a kötelességérzet nevelésére nem előnyös. Ha a hanyagok azt látják, hogy miattuk az egész tanítás megakad, nem bizonyos, miszerint ez állapot bennük a megbánás érzetét felkelti. Éppen ezért ajánlom, hogy ha csak a tárgy természete nem kívánja okvetlenül, a hanyagok miatt ne állapodjunk meg s ne akadályozzuk tanításunk rendes menetét, hanem kényszerítsük a rendetleneket arra, miszerint elhanyagolt dolgukat az újjakkal egyszerre végezzék el. Tekintsük ezt is a fegyelmezés egyik eszközének.

Elmondtam megjegyzéseimet, melyeket a kötelességérzet neveléséről felemlíteni óhajtottam. Abban a hitben vagyok, hogy ha legjobb belátásunk szerint mindent megteszünk arra, miszerint ez érzelm az iskolában kifejlődjék, megerősödjék s a közszellem egy részévé váljék, mi is teljesítettük feladatunkat kötelességünk szerint.

Kovács Dániel.

T Á R C Z A.

A z é g é s r ő l.

(Vége.)

Nemcsak a szerves-, hanem a szervetlen testek is égnek vagy élenyülnek és pedig itt is megkülönböztetünk gyors- és lassú égést. Vegyünk pld. a fémek közül egynehányat szemügyre.

A közönséges keserű sóban egy ezüst fehér, igen nyújtható, lágy fém foglaltatik, a melyet elemnek tekintünk és melynek neve magnesium. Az ezen fémből készült szalag a lángba tartva, csakhamar ízásba jön és erre vakító fehér fényvel elég. E fény különösen vegyi sugarakban igen gazdag, a miért a napfényt is pótolhatja oly helyeken, a hol az nem áll rendelkezésünkre pld. barlangokban való photographiai főlvételeknél. A magnesium itt is egyesült a levegő élenyével, csak-hogy az égési termény itt nem gázalakú test, a melynek neve magnesiuméleg (oxyd). Ha a magnesium szalag hosszú ideig áll a levegőn, legfeljebb a felületen képződik egy igen vékony oxydréteg, a mely azután a további élegülést megakadályozza. E fémnél tehát a lassú élegülés nem vezet czélhoz. Hasonló fém a horgany (zink) is, a mely magas hőfoknál szép fényvel ég el fehér, festékül használt porrá, közönséges hőfoknál ellenben ez is csak vékony élegréteggel vonódik be.

Máskép viselkedik a vas. Ha a megtűzesített vasdarabot kalapáljuk, arról lepattogzik egy rozsdaréteg, a mely úgy képződik, hogy a megtűzesített vas felülete

érintkezve a levegő élenyével, a külső réteg elég vasélegé vagy rozsdává. A vas azonban sokkal hamarabb hűl ki, sem-hogy az élegülés tovább hatolhatna a belsejébe. Ha azonban egy aczél óra rugót (a mint azok a zsebóráknál használnak) levegőn megtűzesítve, egy tiszta élenyvel telt 5-6 literes lombikba mártunk, akkor az aczélrugó az élenyben folytatni fogja égését és sziporkázva elég. Az égés terménye apró golyócskák alakjában az edény fenekére hull és nem más, mint tiszta vasrozsdá. Ha egy vastárgy pld. egy vaskules elveszett és több éven át folyton ki volt téve a nedves levegő behatásának, ennek következtében teljesen hasznavehetetlen lett, mert a mint mondani szokták: megette a rozsdá! A lassú, több éven át tartó égés vagy élegülés ugyanazt eredményezte a vasnál, mint a tiszta élenyben való gyors égés. Miután a vas, a mint láttuk nem tud ellentállani az idő emésztő hatásának, növelik ellentálló képességét az által, hogy bevonják állandóbb anyagokkal. Igen czélszerűen használható föl e czélra a már említett horgany, a mely nem élegül oly könnyen a levegőn. Hasonló czélra szolgál még egy másik ismert fém, az ón.

Igen jó szolgálatot tesz a rozsdá ellen egy vörösvasvasnyári festék a minium, a mely az ólomnak egy élenyvegyülete és melyet olajjal keverve használnak. A réz oly fém, a mely a magasabb hőfoknál levegővel, vagy tiszta élenyvel érintkezve, szintén könnyen élegül és a fekete színű rézéléget adja. A réz azonban már közönséges körülmények között is változik a levegőn a meny-

Folytatás a mellékleten.

nyiben hosszabb idő múlva zöld színű réteggel vonódik be. Ez is ugyan egy elégréteg, de a feketétől abban különbözik, hogy még szénsavat is tartalmaz, a melyet a levegőből vett lassanként föl.

A fémek között meg szoktunk különböztetni nemes és nemtelen fémeket. Nemtelen fémek azok, a melyek élennyel, akár magasabb, akár közönséges hőfoknál egyesülnek (az említett fémek.) Nemes fémeknek nevezzük azokat, a melyek semmi körülmény között nem egyesülnek élennyel, a melyek tehát nem adnak eleget. Ily nemes fémek az arany, ezüst, platina stb. A nemes fémeket épen ezen viselkedés teszi becselessé, mert bármily hosszú ideig álljanak is a levegőn, nem változtatják szép színüket és fényüket.

A közönséges sárga phosphorban oly testet ismerünk, a melynek a nem fémes elemek között adtak helyet. Ez már a közönséges levegőn is ha elég, szép fényvel ég el. Ha azonban meggyújtjuk, alkalmas módon, miután a levegőn meggyújtottuk, belőle egy kis darabot be-teszünk egy élennyel telt 5—6 literes lombikba, akkor ebben égését oly vakító fehér, a nap fényéhez hasonló fényvel fogja folytatni, hogy szemünk veszélyeztetése nélkül nem tekinthetünk belé. Úgy a levegőn, mint a tiszta élenyben való égés terménye egy és ugyanaz, egy könnyű, fehér, poralakú test, a mely rendkívüli könnyűséggel és sistergéssel oldódik a vízben, sőt ehhez úgy vonzódik, hogy még a levegő vizpáráit is móhon fölveszi és ez által, különösen a vegyész kezében, nagyon kitűnő szárító anyagot képvisel. A phosphor azonban nemesak a tárgyalt módon, hanem lassan is egyesül az élennyel, ha víztől félig elfedtetten, hosszabb ideig áll a levegőn. Ilyenkor a vízből kiálló phosphor darabkák fehér ködöket bocsájtanak és a sötétben villogás mutatkozik. A fölemelkedő köd nem más, mint a phosphornak egy vegyülete élennyel. Magát az élegülést kísérő villogást igen czélszerűen használják föl phosphor-mérgezéseknél a phosphor kimutatására.

A példáknek egész hosszú sorozatát hozhatnám még föl annak bebizonyítására, hogy lényegben a gyors égés megegyezik a lassú égéssel, mert mindkettő élegülés és mindkettőnél a végtermény majdnem ugyanaz, de a rendelkezésemre álló szűk tér nem engedi a messze kalandozást és csak a leginkább bizonyító példáknek enged helyet.

Dr. Koch Ferencz.

Titkári jelentés *)

a „kolozsmegyei tankerületi tanítótestületnek“ 1887—8-ik egyesületi évi működéséről.

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

A kolozsmegyei tankerületi tanítótestület központi választmánya eljött e helyre, röviden elszámolni azon dolgairól, melyeknek elvégzésére jogot ezelőtt egy éve épen e helyről kapott. Eljöttünk elmondani, mit tettünk, hogyan tettünk egyleti életünk 17-ik évében a végre, hogy tanítótestületünk az adott körülményekhez képest megfelelőhessen feladatának.

Mielőtt azonban elszámolásunkhoz kezdenénk, nem tehetjük, hogy elszorult kebellem meg ne emlékezzünk azon egyénekről, kiket egy év leforgása alatt kiragadott közülünk a kéréllhetetlen halál.

Gyengék vagyunk mi ahoz, hogy e helyen fejteggessük amaz országos nagy veszteséget, mely Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter halálával érte az általános nevelésügyet s így tanítótestületünket is. Sokkal nagyobb a

veszteség feletti fájdalomunk, mintsem azt szavakkal kifejezhetnők. Fogadja a nagy szellem örök kegyeletünk zálogául a tegnapi tartott Emlékünne pélyt.

Tanítótestületünk névsorán végig tekintve, úgy találjuk, hogy megfogyatkoztunk. Nincsenek közöttünk többé azok, kik testületi életünkben nem kis szerepet vittek.

Első helyen kell felemlitenünk a Czirják Albert polgári iskolai tanár halála okozta veszteséget. A néhai, egyletünknek mint titkára, majd alelnöke s végül a Család és Iskola szakközönyünk szerkesztője munkálkodott kitartással. Kegyeletünk jeléül részvét iratot adtunk át a néhai özvegyének, s koszorut helyeztünk a megboldogult koporsójára.

Nincs többé Sárdi József unit. kántor-tanító sem. Vele egyletünknek egy buzgó választmányi tagja szállott sirba. Özvegyének szintén részvét iratot küldött választmányunk.

Majd Kállai János zsboki tanító az almásmenti tanítói körnek egyik hasznos tagja hunyt el, kinek hátra maradt árva kis gyermeke sorsa iránt választmányunk is érdeklődvén, hatásköréhez mérten azon enyhíteni igyekszik.

Megboldogultak! Tanítótestületünk kegyelettel emlékszik reátok! Legyen álmatok csendes!!

Ezen szomorú kitérés után a mélyen tisztelt Közgyűlés engedelmével még egy kitérést tesztek.

Ismeretes dolog az, hogy alkotmányos életünkben, hol kisebb, hol nagyobb hullámok vergődnek fel, melyek zavarólag hatnak a kedélyekre. Egy ily, kisebbszerű hullám érintette tanítótestületi életünket akkor, midőn egyleti évünk elejét megzavarta. Történt pedig ezen incidens minden egyes tagnak tanítótestületi életünk iránt való érdeklődéséből, talán túlbuzgóságából, de semmi esetre rossz akaratból. Már már kicsapó félben volt testületi életünk folyása rendes medréről, midőn a kedélyek csendesülni kezdettek, s az egyetértés és munkakedv vissza tért tanítótestületi életünkbe; s ha maradt volna is valami egyéni kellemetlen utóhatása, ennek is remélhető és óhajtható elenyésztesítésére egyleti összműködésünk elegendő alkalmat nyújt. E néhány szó vessen fátylat a multra.

Ezekután rátérhetünk a dolgok lényegére, vagyis hogy tanítótestületünk, mely címek alatt mennyit és hogyan működött a lefolyt egyleti évben.

A központi választmány.

Tartott 14 gyűlést s hozott 108 határozatot. Működését — mint rendesen — a közgyűléstől áttett ügyek elintézésével kezdette meg. Első sorban is a közgyűlés által meghatározott személyeknek és testületeknek — ide értve a Várad K. emlékünne pélyen magokat képviselő testvéregyesületeket is — megküldötte a köszönő iratokat. Majd meg a múlt évi tisztviselők felmentő iratait adta ki s bizottságok által eszközöltette az egyes hivatalok átadását az újonnan választott tisztviselőknél.

Megalakította a könyvbíráló és nevelésügyi bizottságokat, melyeknek működéseit később fogjuk felsorolni.

A Czirják Albert halálával üresedésbe jött „Család és Iskola“ szerkesztői állást a közhajnak megfelelően töltötte be akkor, midőn annak elvállalására Fazakas József tanítóképzési tanár urat nyerte meg, ki daczára sok oldalú elfoglaltságának, teljes odaadással, fáradtságot nem ismerő kitartással fogott szakközönyünk szerkesztéséhez s szerkeszti azt a mai napig is közmegelegedésünkre. Azt hiszem, hogy a mélyen tisztelt Közgyűlés óhajának tesztek eleget akkor, ha e helyen is köszönetet mondok Fazakas József tanár úrnak lapunk buzgó szerkesztéséért.

A Sárdi József és Czirják Albert halálával üresedésbe jött választmányi tagsági helyeket Dr. Lázár Gyula és Benedek József tágtársakkal töltötte be ideiglenesen.

A „Mária Dorothea“ egyesület javára gyűjtött 5 frtot rendeltetési helyére juttatta.

*) Felolvastatott a tanítótestületnek 1888. okt. 31-én tartott közgyűlésén.

Wehner Gyula József fővárosi községi tanító egy általa összeállított füzetet küldött be válaszmányunkhoz ily czimmal: „Az elemi népiskolai énektanítás kérdéséhez.“ Szerző e füzetben arra hívja fel a tanítókat, hogy vessék fel e kérdés testületi gyűléseiken: „A hangjegy szerint, vagy a halás után való énektanításnak van-e helye az elemi népiskolában? Válaszmányunk e kérdés fölött nem tanácskozott, hanem megvitátás végett tanítótestületünk öt körének küldötte meg a titkár által. Hogy ezen kérdés tárgyalatott-e, s ha igen, mi lett a megállapodás: az a körök működését feltűnő sorokban lesz feltalálható.

Méltóságos Gönczi Pál vallás- és közoktatásügyi államtitkár úr 50 éves tanügyi működését ünneplő jubileumán 1888. május 6-án tanítótestületünk a maga üdvözlétével is részt vett. A küldöttség élén Kozma Ferencz kir. tanfelügyelő úr volt szíves tolmácsolni az ünneplő államtitkár úr előtt a kolozsmegyei tanítótestület üdvözlését. Az államtitkár úr tanítótestületünknek a jubileumán való képviseltesét egy átiratban köszönte meg.

Elhatározta továbbá válaszmányunk, hogy a néhai b. e. Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter emlékére „emléknapélyt“ rendez a közgyűlés alkalmából. Az emléknapély módozatainak megállapítására a maga kebeléből egy bizottságot küldött ki Kozma Ferencz kir. tanfelügyelő úr elnöke alatt. Az emléknapély megtartására október 30-ka tűzött ki.

Utolsó válaszmányi gyűlésünkre a néhai Váradai Károly emlékére rendezett gyűjtés eredményéről számolt el, az arra annak idejében kiküldött bizottság. Az elszámolás összegezése ez:

Nyomatva lett 120 gyűjtőív, ebből kibocsátott 93; visszaérkezett 45; künn van még 48 gyűjtőív.

Begyűlt 1888. okt. 5-ig készpénzben	556 frt 41 kr.
Nyugtázva lett 14 közleményben	543 frt 11 kr.
Nem lett nyugtázva, mivel az adakozók nevei nem adtak be	13 frt 30 kr.
Összesen:	556 frt 41 kr.
A begyűlt	556 frt 41 kr.
ból levonva a kiadást	310 frt 97 kr.
marad	245 frt 44 kr.
Ehez adva a kamatot	9 frt 44 kr.
Lesz a főösszeg	254 frt 88 kr.

Ezen összegből 251 frt 51 kr. a 216—308 számú betéti könyv tanúsítása szerint a „Kolozsvári kereskedelmi népbank“-nál van elhelyezve, pénztáron van 3frt 37 kr.

A bizottság cme jelentését a válaszmány midőn tudomásul vette, egyszersmind elhatározta, hogy a bizottság többszöri felszólítására be nem érkezett gyűjtőíveket, mint „válaszmány“ fogja bekérni.

E helyen sem hagyható említés nélkül ama sok vezsőséggel járó anyagi követelések behajtása, melyek mint tagsági, „Eötvös alap“ tagsági, lap pénztári hátralékok még a mai napig sem voltak beszerezhetők, jóllehet, hogy a kezelő pénztárnokok mindent megtettek a végre. A pénztárnokok jelentései alapján válaszmányunk igyekezett hatásköréhez mérten ezen bajon segíteni, s hogy mégis vannak hátralékok, s hogy a hátralékok behajtására a válaszmány a törvényes behajtást — melyre joga lett volna — nem foganatosította, tette azért, hogy bátha ezen közgyűlés azt kikerülve, talál ki valami más útát és módot ezen baj megszüntetésére. Éppen azért a válaszmány megbízásából az indítványok során leszek bátor ezen dologról részletesebben szólni. Kapcsolatosan ezt egy másik indítvány is fogja követni, melyet ugyancsak a válaszmány általam terjeszt elő, mely az „Eötvös alap“ nagyobb pártolása mikéntjéről fog szólni.

A központi vál. működésének nevezetesebb eseményeit felsorolva, áttérhetünk a központi kör működésére.

(Folyt. következik.)

EGYESÜLETI ÉLET.

A kolozsmegyei tanítótestület ez évi közgyűlését s néhai dr. Trefort Ágoston vall. és közoktat. volt miniszternek emléknapélyét f. évi okt. 29., 30. és 31-ik napjain tartotta meg.

Október 29-én este $\frac{1}{2}$ 7 óraker előértekezet volt a városi polgári fiúiskola helyiségében. Az értekezetet Nagy Kálmán alelnök egy meleg hangon tartott beszéddel nyitotta meg, mely után megállapított a közgyűlés tárgysorozata.

Október 30-án d. e. 9 óraker a városház nagytermében a közgyűlés vette kezdetét, melyet Benedek Samu elnök nyitott meg, lapunk más helyén olvasható beszéddel. Ezután a bizottságok küldettek ki, névszerint a) a tanszertár megvizsgálására Fekete Antal és Pál Dénes; b) a könyv- és irattárhoz Dézsi Lőrinc és Benezédi János; c) az egyesületi és az „Eötvös-alap“ pénztárához Binder János és Kovács János; d) a „Család és Iskola“ pénztárához Mező Dániel és Bitai György; e) a „Várad-alap“ megvizsgálására Szász Károly és Gáspár Gyula; f) a Schwarzel Adél nyílv. tanításának meghallgatására Egeni Jolán, Sinczy Juliána, Gáspár Ilona; g) a Bójthe Lászlóéra Bányai Lajos és Vincze Ferencz; h) a tisztújítási szavazatok beszédésére Koleszár Lajos, Ilkovic Samu és Móriecz Ferencz.

A gyűlés rövid felfüggesztési ideje alatt szavazataikat adták be a jelen volt tagok a tisztviselőkre.

Tizenegy óraker kezdődött az emléknapély a Redoute-ban, a hol a tanítótestület tagjain kívül nagyszámú válogatott közönség jelent meg. Különösen nők voltak szép számmal.

Az ünnepélyt a tanító- és tanítónőképző növendékeiből alakított vegyeskar nyitotta meg Bognár Ignác „Isten a magas égben“ kezdetű imadalának szabatos és a közönségre nagy hatást tett szép előadásával, Boér Gergely tanítónőképzői zenetanár szakértő vezetése alatt.

Ezután következett dr. Lázár Gyula eszmékben gazdag szép emlékbeszéde, melyben találóan jellemezte a volt minisztert, mint ifjút, államférfit, tudóst, író, nemesszívű embert, a jó családapát és szíves házigazdát, s elősorolta azon nevezetesebb alkotásokat, melyeket a haza az ő kultuszminiszteriségének köszönhet. A beszéd egész terjedelmében lapunk más helyén látható.

Az ünnepélyt ugyancsak a fennebb említett vegyeskar zárta be Graun „Föltámadás“ ez. gyászdalával.

Úgy a szónokot, mint a vegyeskar énekeit a közönség lelkesen megénekte.

Október 31-én $\frac{1}{2}$ 10 óraker kezdődött a másnap gyűlés a városház nagytermében, melyet a tanítóképző intézet dalköre a Hymnusszal vezetett be.

Az okt. 30-iki gyűlés jegyzőkönyve felolvasása után a titkári jelentés következett, melyet Elek Gyula titkár olvasott fel, melyet lapunkban szószerint nyilvánosságra hozunk.

A tisztviselők leköszönése után, a szavazatszedő bizottság tette meg jelentését. A tisztkara következőleg alakult meg: elnök Kozma Ferencz kir. tanfelügyelő; alelnök Nagy Kálmán; titkár Elek Gyula; jegyzők Balázs József és Iszlai Márton; köz- és „Eötvös-alap“ pénztárnok Bányai Árpád; „Család és Iskola“ pénztárnoka Solyom János; könyvtárnok Kolozsvári Albert; tanszertárnok Gazsi József. Válaszmányi tagok, az alapítók közül: Benedek Áron, Parádi Kálmán, Stöger Béla, dr. Szász Béla és Tóth Tamás; a rendes tagok közül: Benedek József, Benedek Samu, Binder Laura, Bójthe László, dr. Bartók István, Dézsi László, Fazakas József, dr.

Ferenzi Zoltán, dr. Koch Ferencz, dr. Lázár Gyula, dr. Lázárné Kasztner Janka, Paal Ferencz, Propper Ferencz, Schwarczel Adél és Váradi Albert. Az új tisztkart a gyűlés megéljenzte, különösen kifejezést adván őszinte tiszteletének és elismerésének Kozma Ferencz kir. tanfelügyelő iránt, hogy sok elfoglaltatásai között is az elnöki tisztet elvállalni szíveskedett s ezáltal is jelét adta, hogy a tanítótestület érdekeit szóval és tettel előmozdítani igyekszik.

Kozma F. az elnöki széket egy magvas a tanító-testületek czélját fejtegető beszéddel foglalta el, melyet a gyűlés lelkesen megéljenzett. A hátralevő bizottságok jelentéseit a gyűlés tudomásul vette. Schwarczel Á. és Bőjthe L. tanításai teljesen sikerülteknek nyilvánították.

A miniszteriumtól visszaküldött alapszabály-tervezet kiegészítése után, dr. Koch Ferencz tartotta meg tanulságos felolvasását: „A chemia alapfogalmai-“ról. Ezen mély szakismerettel készült értekezést hozni fogja lapunk.

Az indítványok során a gyűlés kimondta, hogy részvét-iratot küld dr. Trefort Á. családjának, továbbá üdvözlő iratot gróf Csáky Á. vallás és közokt. miniszternek. Ezután az elnök köszönetet mondván, a városi hatóságnak és a polgári isk. igazgatóságának a helyiségek átengedéséért, valamint a működő tagoknak közreműködésükért, a gyűlést néhány meleg búzditó szóval bezárta.

A maros-tordamegyei ált. tanítótestület október hó 15-én, Maros-Vásárhelyt a megyeház nagytermében tartotta meg idei rendes közgyűlését.

Örömmel jelezhetjük, hogy e közgyűlésen a tantestület rendes tagjain kívül, kik majdnem teljes számmal jelentek meg, nagy számu és választékos közönség gyűlt egybe Maros-tordamegye közgyűlési termében, hol meggyőződést szerezhetett a tanácskozás folyama alatt a tantestület életrealóságáról.

A közgyűlést megelőzőleg gyakorlati tanítások tartottak a községi fiú- és leányiskolákban. Az előbbeni helyen Komesz György m.-szt.-annai g. kath. tanító által az I. osztályban a számtanból, az utóbbiban Bartha György községi tanító által a III-ik osztályban a földrajzból.

A gyakorlati tanítások bevégezése után, melyek a kinevezett bíráló bizottság tüzetes és tárgyilagos megbirálása után sikerülteknek nyilvánították, a „Székelyföldi iparmuzeum“-ot szemlélték meg tömegesen, hol László Gyula iparmuzeumi gondnok és műfaragó fogadta s kellő szakértelemmel volt szives egyes tárgyak felől magyarázattal szolgálni. Megjegyezni kívánjuk e helyen, hogy az iparmuzeum ügybuzgó gondnoka a közgyűlés folyama alatt behatóan és tüzetesen ismertette a Székelyföld fővárosában elhelyezett „Székelyföldi iparmuzeum“-ot. Ezen gondosan egybeállított felolvasása emlékkönyvbe vétetett, azon ajánlata, hogy a műfaragászatból bármelyik tagtársnak díjmentes oktatást ad, köszönettel vétett.

A közgyűlést d. e. $\frac{1}{2}$ 11 óraker tantestületi elnök Lakatos Sámuel eszmékben gazdag megnyitó beszédével nyitotta meg. Tárgyát a közelebről elhunyt Trefort Ágoston vall. és közoktatásügyi miniszter élet- és jellemrajza képezte. A felolvasott közérdekű megnyitó beszédet zajos éljenzés követte, s annak kinyomatását s minden rendes tagnak való megküldését a közgyűlés határozatba hozta.

Az elnöki előterjesztések kapcsán, a midőn-örvendesen jeleztetett hat pályamunka beérkezése „Marostordamegye földrajza“ cz. tételre, Deák Lajos kir. tanfelügyelő meleg szavak kíséretében hozta a közgyűlés tudomására, miszerint hr. Bánffy Jánosné ömeltósága Endre-alapítvány címén ismételtén 200 frtot adományozott tantestületünk alapjára, mely összegből 50 frt. a segély-alaphoz csatoltatott a nemes keblű adományozó rendelkezése folytán.

A közgyűlés hálás köszönetének zajos éljenzéssel adott kifejezést, s annak írásba való megküldését a nemes keblű urnőnek határozatilag kimondta. Fogadja e helyen is a már több ízben tett kegyes adományaiért a leghálásabb köszönetét a maros-tordamegyei általános tanító testületnek.

A gyűlés egyik fontos tárgyát, tárgysorozaton kívül egy igen nevezetes jelenet, egy erkölcsi és anyagi jutalmazás képezte. Közvetítője volt a Kulturreglet helyi választmányának 3-mos bizottsága Győrfi Pető polgármester elnöklete alatt, ki figyelmet lekötő szavak kíséretében nyújtá át Komesz György m.-szt.-annai g. kath. tanítónak azon 50 frtot, melyet a Gyertyánfi alap kamatjából az Eötvös-alapot kezelő bizottság juttatott az „Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület“-hez kiosztás végett egy nem magyar ajku, de annak elsajátítása és terjesztése körül kifejtett buzgalmaért. Ezen valóban erkölcsi és anyagi jutalmazást serkentő és intő példának tekintjük, melyet minden nem magyar ajku tanítónak követnie kell, hogy minél kiválóbb polgára lehessen a hazának, minél érdemesebb munkása legyen a tanügynek. Ugy legyen!

A tárgysorozat 3-ik pontját a titkári illetve főjegyzői jelentés képezte, egybeállítva és felolvasva Gönczi János által. E jelentésben tüzetesen emlékezett meg egy az igazgató-választmány, mint a körök évi működéséről, s mint azoknak munkásságát feltüntető hű kép, a felolvasott jelentés egész terjedelmében emlékkönyvbe vétetett.

A pénztárnok és könyvtárnok jelentései után a kiküldött bizottságok jelentései következtek, melyek tudásul vétettek.

Tályai György m.-vécsi állami isk. tanító felolvasást tartott e tételtől: „Az iskola és egyház viszonya.“ A gondosan és behatóan tanulmányozott tétel körül egybeállított elveit minden oldalról mélyen körvonalozva igyekezett kifejteni, megvilágítani, s habár annak egyes pontjaira nézve különösen a jelenlevő lelkesz urak általi megjegyzések és ellen nézetek tétettek, a közgyűlés elismerés nyilvánítás mellett a felolvasott művet emlékkönyvbe iktatni határozta.

Végül tárgyalattak egy az igazgató választmány, mint az egyes tagok által benyújtott indítványok.

Mint közérdeket keltő indítványok elfogadtattak:

a) Szabó István magyar-régeni ev. ref. tanító a tanítói pályán 51 évig tartó sikeres működéséért tantestületünk tiszteletbeli tagjául választott, s a díszokmány kiállításával és elküldésével a választmány bizott meg.

b) Ugyancsak indítványképpen kimondatott, hogy a már két ízben beadott „Maros-tordamegye földrajza“ című pályaművek megbirálására kinevezett bizottsági tagok közül egyiksem tarthat igényt a pályázatra.

c) Végül Lénárt József magyarói ref. lelkesz és a tantestület tiszteletbeli elnöke azon indítványa, hogy Maros-tordamegye területén a házi-ipar bármelyikét üző tagtársak a következő közgyűlésre mutatóvány-példányokat készítsenek, hogy ezáltal minél nagyobb lendület nyujtassék a házi-ipar fejlesztése és terjesztése körül, szintén elfogadtatott.

Az elősorolt indítványokon kívül, még igen sok helyi érdekű indítvány tárgyalattott, melyek közül a görgényi körnek azon indítványa is elfogadtatott, hogy a következő évi közgyűlés Sz.-Régenben tartassék.

Kimerítettén a tárgysorozat, tantestületünk köztiszteltben álló elnöke megköszönvén a tagoknak megjelenésüket, meleg és szívből jövő szavak kíséretében kötötte mindnyájok lelkére hivatalos teendőiket a hazai népnevelés ügye érdekében, s ezzel az ülést d. u. $2\frac{1}{2}$ óraker bezárta.

A közgyűlést közebed követte.

Gönczi János,

V E G Y E S E K

— **Kemény Gábor br.**, valóságos belső titkos tanácsos, volt m. kir. földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi, majd közmunka és közlekedésügyi miniszter, az erdélyi egyházkerület legidősebb főgondnoka, orsz. képviselő, az akadémia tiszteleti tagja, az erdélyi gazdasági egyesület, a történelmi társulat elnöke, stb. okt. hó 23-án, életének 58-ik évében, ajnácskői birtokán hosszas betegség után meghalt. Temetése okt. 26-án ment végbe Ajnácskőn. Imát Szász Domokos, erdélyi, gyászbeszédet Szász Károly, dunamelléki ev. ref. püspökök tartottak felette. A sirnál a szabadalvüpart nevében György Endre, az akadémia és a történelmi társulat nevében Zsilinszky Mihály mondtak bucsubeszédet és méltatták a kiváló hazafi érdemeit. Legyen áldás emléken!

— **Tanfelügyelők tisztelgése a vallás- és közokt. miniszternél.** A kir. tanfelügyelők Tóth József pestmegyei kir. tanfelügyelő vezetése alatt e hó 13-án tisztelegtek gróf Csáky Albin vall. és közokt. miniszternél. A tanfelügyelőket a miniszter szívélyesen fogadta. s a Tóth J. által mondott üdvözlő beszédre válaszolva, igen fontos nyilatkozatokat tett. Egyebek közt kijelentette, miszerint azon lesz, hogy a magyar közoktatás ügyét, valamint a tanfelügyelői intézményt európai színvonalra emelje. Valamint mindenben, úgy a tanfelügyelők működésében is a lényegre fog szorítkozni. A sok irodai dolgot a lehető minimumra szállítja le. Arra fog törekedni, hogy a papirkorszaknak vége legyen.

— **Véglegesítés.** A vallás- és közokt. m. kir. miniszter Pentsy József, bánffy-hunyadi állami felső nép- és polgári iskolai rajztanítót, ez állomáson közelebről végleg megerősítette

— **Új gondnoksági tagok.** A magyar-macskási áll. iskola gondnokságában üresedésbe jött helyekre, a vallás- és közokt. miniszter id. Bányai Ferenczet, Bányai Jánost és ifj. Müller Sándort nevezte ki.

— **Himlő-oltás.** A vallás- és közokt. miniszter a múlt év folyamán kibocsátott rendeletében meghagyta, hogy már e tanéven kezdve csak oly tanulók vehetők fel a népiskolákba kik a himlő ellen be vannak oltva. esetleg újra oltásra utasíthatók. Azonban a járási orvosok e tekintetben való kötelességeiknek nem minden helyen tettek eleget. Megyénk iskoláiban is e miatt a tanítók nem kis zavarba jöttek. A himlő ellen be nem oltottak felvétele szabályellenes, fel nem vettők pedig tömeges mulasztást okoz. E bajokon a járási orvosok segíthetnek kötelességeik teljesítésével. Ajánljuk ez ügyet az illetékes közigazgatási hatóságok figyelmébe.

— **Elfogyott az államsegély.** Az állami segélyben részesülő községi iskolák részére utalványozott állami segélyt, a kiadások a tanév végére rendszeresen felemésztik. Az újabb áll. segélynek a következő tanév 3. — 4. hónapjáig való megérkezéseig az iskola mintegy 5 — 6 hónapon át a helyi bevételekre (50%-os isk. adó, tandíj, beiratási díj) van utalva, melyeket a lehető legpontosabban hajtának fel, úgy hogy a tanítók hónapokon át nem jutnak fizetéshez, s a tanév elején felmerülő multhatlan szükséges kiadásokat (ilyen pl. a tűzifa beszerzés) nem képesek fedezni. E nyomorúságokon a közig. hatóságok erélyes és pontos kötelesség-teljesítése segíthetne a legsikeresebben.

— **Koós Ferencz,** Brassó megye lelkes tanfelügyelője múlt hóban érte el hatvanadik évét. Ez alkalomból tisztelegtek a derék férfinál a brassói közép, polgári és elemi iskolák tanárai és tanítói, kiket Orbán Ferencz igazgató vezetett; továbbá a tanító-testület központi választmánya és a megyei tanítók Bede Dániel elnök vezetése alatt, s végül a hétfalusi ev. ref. egyház küldöttsége, Veres Sándor vezetése mellett, A társas vacsorán, melyet az ünnepelt tiszteletére rendeztek,

elhatározták, hogy ezentul mint „60-as társaság“ minden héten összejönnek egyszer, a mi a brassói magyarok összetartására jelentékeny befolyással lesz. Fogadják a kiváló férfiú részünkről is legszívesebb üdvözlőnként s jó kívánatainkat

— **A „brassó megyei hiv. tanítótestület“** f. évi közgyűlését s a néhai Trefort Ágoston, m. kir. vall.- és közokt. miniszternek és Buzogány Áron, min. o. tanácsos, tanítótestületi tiszteletbeli tagnak emlékére rendezendő ünnepélyét Brassóban ma és holnap tartja meg. Az emlékünnepélyen megnyitó beszédet Killyéni Endre alelnök mond; emlékbeszédet Trefort Ágoston felett Józsa Mihály titkár, Buzogány Áron felett Paal Ferencz apáczai tanító tartanak. A közgyűlésen megnyitóbeszédet Bede Dániel elnök tart. Nyilvános tanítást Balázs Péter és Czinner Janka tartanak. „A gondolkodó tehetség fejlesztéséről“ Petonszky Anna hosszafalusi tanítónő, „Az állatok symbiosisa“-ról Méhely Lajos brassói főreálisk. tanár; „Mértan az el. isk. 5. és 6. o.-ban“ cz. tételről Stadach Gyula pürekereci tanító olvasnak fel. A tárgysorozat többi pontját biz. kiküldése és azok beszámolója, ügy- és tanácskozási rend megállapítása, vál. tagok választása, indítványok tárgyalása képezi.

— **Köszönet.** Józsa Mihály brassói hittanító úr 1886-ik évi június 30-án a kolozsvári állami tanítóképző önképzőköré céljaira 50 frtos alapítványt tett, melyet tíz év alatt 5 frtos részletekben fizet le. Ezen alapítványi összegből folyó év október 18-án immár a harmadik 5 frtnyi részletet is megkaptuk. Kedves kötelességet teljesítünk, midőn ezen áldozatkész buzgóságért a tanító urnak az önképzőkör részéről hálás köszönetet nyilvánítnak. A kolozsvári áll. tanítóképz. önképzőkörének 1888. okt. 27-én tartott gyűléséből. Az elnökség

— **Megyei segély.** A bánffy-hunyadi áll. iskolák segélyezésére Kolozs megye őszi közgyűlése, múlt hó 17-én. 600 frt segélyt szavazott meg.

— **Közművelődési statisztika.** Kolozs megyében 196,307 lakos közül 32,603, Hunyad megyében 248,920 l. közül 31,467, Szécheny megyében 141,627 l. közül 48,711, Brassó megyében 83,929 l. közül 32,857, Beszterce-Naszód megyében 95,617 l. közül 22,844, Torda-Aranyos megyében 137,031 l. közül 17,276, Maros-Tordamegyében 158,999 l. közül 37,567, Fogarasmegyében 84,571 l. közül 15,696, Szolnok-Dobokamegyében 193,677 l. közül 17,659 egyén tud írni és olvasni.

— **Budapest tanügyi kiadása.** A főváros tanügyi kiadása, a jövő évi költségvetés szerint, 1,383,484 frt, melyből az el. népiskolák fentartására 857,524 frt jut.

— **Gyermekkertek.** Boston ezen évben 20,000 dollárt fordított gyermekkertek fentartására. E városban a gyermekkertet Quinzy A. Shaw asszony honosította meg 1878-ban s e célra ugyan ő azóta 300,000 dollárt áldozott.

— **A tanulók mint katonák.** Franciaországban kísérletet tettek, hogy az iskolába járó gyermekekből katonai csapatokat szervezzenek. Most reá jöttek, hogy ez nem felel meg a célnak s hagynak fel vele

— **Tanítói fizetések Párizsban.** A rendes tanítók 3300—4500, a r. tanítónők 2750—3800, a segédtanítók 1800—3000, a segédtanítónők 1500—2500 frank évi fizetést kapnak. A lakbér 600—800 frank között váltakozik. Nyugdíjul 300—600 frankot élveznek évenként 25 évi szolgálat után.

TARTALOM: Elnöki megnyitó. *Benedek Samu.* — Emlékbeszéd Trefort Ágoston felett. *Dr. Lázár Gyula* — A kötelességéről. *(Vége).* *Kovács Dániel.* — Tárcsa: Az égésről *(Vége).* *Dr. Koch Ferencz.* — Titkári jelentés a kolozs megyei tanító-testület 1887/8. évi működéséről. *(Folyt. köv.) Elek Gyula.* — Egyesületi élet. — Vegyesek.